Mănăstirea Popânzălești, o ctitorie a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica, Episcopul Râmnicului

Luiza Barcan

Întreaga Oltenie este păstrătoare a numeroase lăcașuri ortodoxe de rugăciune, ridicate încă din zorii epocii medievale și până în perioada modernă de numeroșii domni, boieri sau clerici ce au dorit să-și lege numele, în veșnicie, de fondarea unei biserici sau a unei mănăstiri unde să se perpetueze rugăciunea, prin râvna monahiilor și monahilor iubitori de Hristos. Și dacă atenția tuturor, de la istoricii care au studiat arhitectura eclezială a zonei și până la pelerinii ce umblă în căutarea oazelor de liniște și reculegere, s-a îndreptat cu precădere asupra ctitoriilor aulice din Oltenia, mai puțin cercetate au rămas mănăstirile de mai mici dimensiuni, ridicate fie de boieri cu rang inferior, fie de târgoveți sau țărani moșneni, fie de ierarhi ai Olteniei. Printre așezămintele monahale izolate și puțin cunoscute se numără și cel din satul Popânzălești, situat la granița dintre județele Olt și Dolj, cândva localitate aparținătoare fostului județ Romanați. Probabil că, dacă Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica n-ar fi contribuit în mod esențial la reclădirea vechiului schit al boierului Hamza, închinându-l Episcopiei Râmnicului și dacă, mai târziu, mitropolitul Nestor Vornicescu nu și-ar fi adăugat numele printre cele ale binefăcătorilor lăcașului, mănăstirea ar fi rămas până astăzi într-un cvasi anonimat.

Ocrotită de Sfântul Grigorie Decapolitul, Mănăstirea Popânzălești aparține teritorial de satul cu același nume, astăzi parte a comunei Drăgotești, aflată la circa 20 de kilometri de orașul Balș și la 30 de kilometri de Caracal, pe drumul național 65, Craiova-Slatina. Așezământul monastic se află în partea de răsărit a satului, de care este despărțit doar de albia râului Teslui. Tradiția locului susține că prin pădurea cu arbori seculari ce împrejmuiește mănăstirea rectitorită de Sfântul Calinic Cernicanul trece așa numita „Brazdă a lui Novac”, adică un sistem de fortificații din perioada romană, creat în jurul anului 330. Brazda traversează platourile dintre râurile Teslui și Olteț, străbătând pădurea pe la est de satele Popânzălești, Bobeanu și Bănești. Dealul împădurit, la poalele căruia se află platoul pe care e așezat complexul monastic, formează un veritabil

amfiteatru natural. Aleea ce duce spre biserică e străjuită de arbori falnici, drepți ca lumânările. Pe partea stângă, înconjurată de un mic parc plin cu flori, stă clădirea noii stăreții. Tot pe această latură, ca o mărturie a vieții rurale de odinioară, se află o veche fântână cu ciutură din lemn. Imediat după stăreție, în fața bisericii, pe latura de nord-vest se ridică clopotnița nouă a așezământului. Pe partea dreaptă a aleii spre biserică s-au construit un corp nou de chilii și o troiță din lemn. În fața bisericii, pe latura de sud-est, stă străjă neclintită un brad înalt, ca un martor tăcut al multor evenimente din viața mănăstirii. La intrare s-a adăugat un foișor sprijinit pe coloane rotunde din bușteni, vopsite în alb.

Istoria acestui așezământ monastic se leagă firesc de cea a locului unde a fost ctitorit și își are începuturile în a doua jumătate a veacului al xvii-lea. Parte a Țării Românești, Oltenia avea încă din perioada medievală capitala la Craiova, cunoscută și ca reședința banilor, adică a boierilor Craiovești, vasali ai voievodului, cu mare putere și influență locală. Dintre acești bani ai Craiovei descinde boierul Hamza, primul ctitor al Mănăstirii Popânzălești.

Satul Popânzălești cunoaște prima sa atestare documentară în anul 1612, adică în perioada primei domnii a lui Radu Mihnea în Țara Românească, când un oarecare Itovoe (transcris ca Stroe, într-o copie a documentului) din Popânzălești e consemnat într-un hrisov drept martor la un schimb de țigani dintre domn și popa Stoica din Fărcaș, căpitan în oastea lui Mihai Viteazul. O altă atestare documentară a satului se înregistrează în actul datat 16 iunie 1832, în care este menționat „Stan ot Popânzălești" printre martorii vânzării satului Broșteni, așezat pe moșia Mănăstirii Căluiu. În veacul al xix-lea, actuala așezare era împărțită în Popânzăleștii de Sus și Popânzăleștii de Jos. Se pare că avem de-a face cu un sat pe jumătate moșnenesc, adică populat cu țărani liberi, proprietari de terenuri, și pe jumătate rumânesc, adică populat cu țărani aserviți.

Legătura dintre satul Popânzălești și mănăstirea ce-i poartă numele s-a dovedit, încă din epoca fondării așezământului, în a doua jumătate a veacului al xvii-lea, foarte strânsă. Printre ctitorii și binefăcătorii lăcașului se numără și micii boieri, deținători de proprietăți în Popânzălești. Legătura dintre localnici și mănăstirea ctitorită și cu sprijinul lor, avea să dăinuie până în zilele noastre.

La Popânzăleștiul Romanaților, primul ctitor al mănăstirii, Hamza, era un boier al locului, descendent din marea familie a Craioveștilor, nobili cu renume, mari averi și râvnă ctitoricească. Despre ei scria Gheorghe Șincai în anul 1853, în *Cronica românilor*, că erau „un neam mare" și „mai ales, temători de Dumnezeu". Preluând modelul înaintașilor săi, logofătul Hamza Popânzălescu ctitorește la anul 1678 schitul de călugări din

Malul Vârtopului pe care, deloc întâmplător, îl așază sub ocrotirea Sfântului Grigorie Decapolitul. Moaștele sfântului fuseseră aduse la Mănăstirea Bistrița, marea lavră a Olteniei, de Barbu Craiovescu, strămoșul lui Hamza. Și tot după pilda înaintașilor săi, Barbu cu soția sa, Neguța Neagoslava, călugăriți sub numele de Pahomie și Salomeea, logofătul Hamza alegea ca, la bătrânețe, să intre în cinul monahal, primind la tunderea în călugărie numele de Ioan.

Biserica schitului întemeiat în anul 1678 și închinat dintru început Episcopiei Râmnicului fusese, urmând tradiția constructivă a zonei, din lemn. O atestare documentară a existenței sale în veacul al XVII-lea o reprezintă hrisovul dat de Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu în anul 1695, document prin care se întărea că boierul Hamza Popânzălescu își înzestrase ctitoria cu toate cele necesare, împroprietărind-o, totodată, și cu vatra satului.

În lipsa unor dovezi documentare certe, s-ar putea presupune că viața monahală s-a desfășurat nestânjenită în acest schit mai bine de un secol. Probabil, după această primă perioadă de existență a lăcașului, biserica de lemn s-a deteriorat, fapt care, în anul 1799, l-a determinat pe arhimandritul Metodie de la Episcopia Râmnicului să ridice, tot din lemn, o biserică nouă pentru schitul de la Popânzălești, căreia îi oferă al doilea hram, Sfântul Grigorie Bogoslovul (Teologul). Documentele menționează o mai amplă intervenție a arhimandritului Metodie asupra așezământului, fiindcă el se ocupase și de refacerea chiliilor, construind „una pereche case pă beciuri de zid, acoperită cu șindrilă de stejar, cu cuie dă hier, odăi cu pat, sobe, ferestre cu geamuri”[1]. Autorul notează că biserica era zidită din temelie de Dumitrache Viișoreanu, cu neamul său. E vorba, desigur, despre familia înstărită a locului ce contribuise financiar la refacerea mănăstirii mai târziu, în anul 1853, la inițiativa Sfântului Calinic. Printre bunurile Mănăstirii Popânzălești, *Catagrafia* preotului Popescu Cilieni inventaria, în anul 1943: „1 moșioară Popânzălești pă care se află schitul clădit, cu pădure roditoare, 2 viișoare pă moșie, dintre care una în paragină, 200 ocă de sare de la Ocnele Mari, de la Alecsandru Vodă Șuțu”.

Reputatul istoric de artă Tereza Sinigalia amintește în lucrarea *Repertoriul arhitecturii în Țara Românească (1600–1680)*, existența Mănăstirii Popânzălești în epoca descrisă: „Biserica Sfântul Nicolae a aparținut unui vechi schit de călugări, înființat în 1678 de Hamza Popânzălescu, împreună cu fiii săi, Iacov și Istrate și refăcut de arhimandritul Metodie în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, conform pisaniei existente încă”.

În anul 1850, Sfântul Calinic era instalat în tronul arhieresc la Schitul Sfântul Nicolae Gănescu din Craiova, fost seminar teologic, actualmente sediul Universității din Bănie. Timp de patru ani cât stă în capitala Olteniei, Sfântul Calinic duce dorul liniștii din codrii Cernicăi, mănăstirea sa de metanie. Într-o vizită canonică la Popânzălești, episcopul Râmnicului este impresionat de frumusețea și de pacea schitului înconjurat de pădurea de la hotarul Vârtopului și îl însărcinează pe ieromonahul Lavrentie, de neam din Popânzălești, cu refacerea, din zidărie, a bisericii schitului. În acest scop, îl înzestrează pe cuviosul monah Lavrentie cu 3000 de galbeni. Cărămida pentru construcția lăcașului e arsă chiar pe locul acestuia. Lucrările durează doi ani, iar pe 15 iulie 1853 Sfântul Ierarh Calinic săvârșea slujba de sfințire. Noua biserică este așezată și sub ocrotirea Sfântului Nicolae.

1 Pr. Ion POPESCU-CILIENI, „O Catagrafie a Episcopiei Râmnicului”, în *Revista de istorie bisericească*, 1/1943.

Pisania redactată în alfabet de tranziție și amplasată în interior, pe peretele de vest, deasupra ușii de intrare în biserică, consemnează rectitorirea așezământului în timpul păstoririi Sfântului Calinic Cernicanul: „Întru slava Sfintei și de viață făcătoarei Treimi s-au ridicat din temelie această sfântă biserică cu hramul Sfântului erarh Nicolae și a prea-cuviosului Grigorie Decapolitul și Grigorie Bogoslov, în locul cărie s-au stricat de neîngrijire dupe vremi, cari fiind clădită mai dinainte de Sfinția sa părintele Metodie, arhimandritul sfintei Episcopii Râmnicului, la anul 1799, noiembrie 13, iar acum în zilele Domnului nostru Barbu D. Știrbei Voevod și a preasfințitului și a iubitorului de Dumnezeu episcop al Râmnicului, d. d. Calinic, i-au dat voie și blagoslovenie sfinției sale părintelui Lavrentie, ecleziarhul Sfintei Episcopii Râmnic, ca prin osârdia și ostenelile sfinției sale, cu ajutoarele ce s-au mai agonisit de iubitorii de sfinte lăcașe, să facă din nou acest sfânt schit de călugări ce se numește Popânzălești, metoc sfintei Episcopii Râmnicului, unde s-au făcut și s-au împodobit cu odoare și altele, precum se vede, la toate acestea fiind părtaș și d-lui G. Dimitriu și alți făcători de bine, ce s-a trecut în condică spre veșnica pomenire, această zugrăvire s-au făcut cu cheltuiala, domn domnului Iliodor Periețeanu, și s-au zugrăvit de mine, Ignatie Zeregovicz, având de ajutoriu și pe părintele Enachie, 1853, iulie 15".

După cum ne arată pisania, printre binefăcătorii Mănăstirii Popânzălești se numără, în veacul al XIX-lea, și Iliodor Periețeanu, urmaș al proprietarilor de pământuri din Popânzălești, așadar un boiernaș local al cărui chip îl aflăm zugrăvit în pronaos, în rândul ctitorilor. Zugrăveala originară, ascunsă astăzi sub două straturi de mediocră pictură în tempera, fusese realizată de Ignatie Zeregovicz și un preot, pe nume Enache. Un alt document vizual esențial al oricărei biserici, tabloul ctitoricesc de pe peretele de vest al pronaosului, îi înfățișează printre ctitori, alături de Sfântul Ierarh Calinic, de ieromonahul Lavrentie, de domnitorul Barbu Știrbei, de boierul Iliodor Periețeanu, și pe soții Dumitru și Stanca, comercianți locali și donatori. Încă din 1852, frații monahi Constantin și Florea de la Mănăstirea Frăsinei pictează icoanele împărătești pentru Mănăstirea Popânzălești, icoane păstrate până astăzi în biserică. Una dintre ele îi înfățișează alături pe sfinții Grigorie Decapolitul și Grigorie Bogoslovul, ocrotitorii lăcașului. Paraclisul Episcopiei Râmnicului, ridicat în anul 1751 de episcopul Grigorie Socoteanu, fost egumen al Mănăstirii Cozia, poartă și el hramul Sfântului Ierarh Grigorie din Nazianz, supranumit și Grigorie Teologul sau Grigorie Bogoslovul, în lumea slavă. Așadar, alegerea sa ca sfânt de hram nu este deloc întâmplătoare, așa cum alegerea Sfântului Grigorie Decapolitul sugerează evlavia credincioșilor și a ierarhilor la acest mare mijlocitor, așezat spre închinare, din Evul Mediu în marea lavră a Bistriței.

Așezământul de monahi de la Popânzălești, refăcut de Sfântul Calinic, rămâne metoc al Episcopiei Râmnicului, deținând în proprietate 1000 de hectare de teren arabil și 130 de hectare de pădure, bunuri ce au fost confiscate prin *Legea Secularizării averilor mănăstirești* din anul 1864. Viața monahală continuă la Popânzălești, din nefericire doar zece ani după reînființarea așezământului. Obștea de călugări e înlocuită, probabil în anul 1862, cu o obște de maici, după cum consemnează Cezar Bolliac în cartea *Mănăstirile din România*: „Tot în Romanați am vizitat și schitul Popândălesci. Aici am găsitu o transformațiune radicală. În loc de călugări, după cum se prevedea în statutu am găsitu călugărițe cari ne-au aretatu că primesc lefurile regulatu. Dar cum s-a întâmplatu să resară călugărițe în loc de călugări? După spusa stariței de acolo, ele se aflau la un schitu numitu Slătioarele și părintele Episcopu au desființatu acelu schitu, luându la sine cu poruncă toate documentele de averea Monastirei și arendându de sineși moșia ce o avusese călugărițele. Iaru pe ele le-au trimisu la Popândălesci". În aceeași încă ezitantă limbă română scrisă de secol XIX, Cezar Bolliac solicită ministrului cultelor o anchetă la Popânzălești, pentru a „descoperi aici multe lucruri cari aru fi de folosu să le sciți".

Secularizarea lui Cuza, de la 1864, conduce la desființarea mănăstirii de la Popânzălești, la răspândirea monahilor și la transformarea așezământului în biserică de parohie a satului. Un nepot al starețului Lavrentie, părintele Constantin Ștefănescu, devine paroh al bisericii. Sătenii observă, la răsărit de altar, existența câtorva cruci de piatră ale călugărilor de la mănăstire și hotărăsc să mute cimitirul satului în jurul bisericii, așa cum se vede și astăzi.

Până la reînființarea mănăstirii, de-a lungul celor 128 de ani cât lăcașul a fost biserică parohială, se înregistrează doar câteva reparații. Astfel, la 1925 se acoperă biserica cu tablă zincată, iar între anii 1964–1965, pictorul Veniamin Precup adaugă un nou strat de zugrăveală peste pictura originară. La cutremurul din anul 1977, biserica e serios afectată, ceea ce conduce la o consolidare necesară, dar total neinspirată. În anul 1984 are loc un alt eveniment nefericit. Statul comunist decide confiscarea odoarelor din metal prețios ale mănăstirii și depunerea lor la Banca Națională a României. Cu doi ani înainte de revenirea lăcașului la statutul său inițial, o a doua refacere a picturii adaugă încă un strat de tempera peste zugrăveala originară.

Abia în 1992 are loc un eveniment fast în istoria așezământului. La propunerea mitropolitului Nestor Vornicescu, Sfântul Sinod aprobă în cadrul ședinței din 23–26 ianuarie reînființarea mănăstirii. Hotărârea se transpune în fapt pe 8 iunie 1992 când, tot la propunerea mitropolitului Nestor Vornicescu, bisericii i se adaugă hramul Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica. Tânărul rasofor, pe atunci, Fanurie Chiriță, este tuns în mo-

nahism și devine stareţul Popânzăleștilor. Prin osârdia monahilor de aici, în anul 1999 are loc o reparație a picturii, urmată de resfinţirea bisericii pe 14 octombrie. Cu această ocazie, ea primește printre sfinții ei ocrotitori și pe Sfânta Cuvioasă Maică Parascheva de la Iași.

Biserica Mănăstirii Popânzălești apare în Lista Monumentelor Istorice din județul Dolj cu indicativul: „DJ-II-m-B-08345. Atât edificiul eclezial ridicat în anul 1852 în stil eclectic, cât și cel anterior, din lemn, de la 1799, îndreptățesc includerea ansamblului monastic în această listă.

În anul 1878, în *Anticuităţile Judeţului Romanaţi*, Al.I.Odobescu nota, în urma unei vizite făcute la Popânzălești, că, aflat în plasa Olteţului, schitul de aici „e de însemnătate secundară". O sumară descriere a exteriorului mănăstirii ne este oferită tot în paginile acestei cărți: „care skitu este împrejmuitu cu zidu despre resăritu, nordu și sudu, ear despre apusu cu apartamentulu, în centrulu căruia este ua bolta mare dreptu porta a curtii bisericei". Înțelegem din această descriere că mănăstirea era împrejmuită cu un zid, pe trei laturi, la est, nord și sud, zid ale cărui ruine se mai pot vedea încă în unele locuri. Pe latura dinspre vest, ca și acum, se găsea, arcuită în boltă, poarta de intrare în incinta mănăstirii. Cam în aceeași perioadă, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, V.A.Urechia consemna, la rândul său, existența mănăstirii: „Skitulu Popendiaescii are ua biserica, înfiinţată la 1853 de egumenulu Laurentie, în care figurelia in portrete, murali Princiulu Stirbeiu și fondatorele numitu".

În prezent, complexul monastic de la Popânzălești este înconjurat doar de fantastica pădure cu arbori seculari ce coboară de pe dealul de la răsărit de biserică. Construcţia bisericii este de plan triconc. Absidele au tăiate în masa lor ferestre largi, deși, probabil, inițial ferestrele fuseseră mult mai înguste. Biserica nu are pridvor, ci doar un spațiu de trecere de la intrare până în pronaos. Turnul clopotniță se află deasupra intrării. De asemenea, lăcașul e prevăzut cu o turlă peste naos. Pentru asigurarea unei bune acustici, urmând un vechi și eficient procedeu, constructorii au încastrat în zid, la baza turlei nestrăpunse, ulcioare de lut. Zidirea bisericii s-a făcut temeinic, grosimea pereților săi fiind de circa un metru. Catapeteasma este și ea realizată tot din zidărie, prevăzută cu trei goluri în arcadă semicirculară pentru ușile împărătești și diaconești. Zidul iconostasului e ușor evazat, înspre naos.

Intrarea în biserică e prevăzută cu un fel de marchiză semiconică, sprijinită pe două coloane din lemn. Ușa este încadrată de un fronton triunghiular în partea superioară, de influență neoclasică, iar fațada dinspre vest e împărțită în cinci registre verticale, urmând aceeași înrâurire de sorginte occidentală. Pe latura de sud a altarului este prevăzută o ușă de intrare în acest spațiu liturgic.

Arhitectura bisericii Mănăstirii Popânzăleşti se înscrie printre construcţiile eclectice tipice veacului al XIX-lea, atât în Ţara Românească, cât şi în Moldova, îndeosebi în privinţa aspectului exterior. Soliditatea construcţiei a contribuit, însă, la rezistenţa în timp a acestei biserici reprezentative pentru viaţa monahală din sudul Olteniei. Putem presupune că zugrăveala originară a bisericii Mănăstirii Popânzăleşti, ascunsă de două secole sub straturi succesive de tempera, ca urmare a unor repictări neinspirate, ar fi putut fi realizată în bună manieră bizantină. O foarte necesară curăţare a zidurilor bisericii de pictura ulterioară anului 1853 ar putea scoate la lumină o parte din tezaurul ascuns al Popânzăleştilor. E foarte posibil ca această pictură să aibă şi o pronunţată valoare documentară, menită să completeze paginile lipsă ale istoriei aşezământului monastic din fostul Romanaţi.

Stratul de pictură actual copiază, într-o oarecare măsură, scenele şi personajele prezente în zugrăveala originară. Mai mult ca sigur, tabloul ctitoricesc de pe zidul vestic al pronaosului, structurat în două registre, e refăcut după cel de la 1853, dar într-o manieră stângace. Astfel, în registrul inferior, de la stânga la dreapta arcadei ce desparte pronaosul de naos, îi avem înfăţişaţi pe Iliodor Perieţeanu şi pe ieromonahul Lavrentie, ctitor şi primul stareţ al mănăstirii refăcute sub ascultarea Sfântului Ierarh Calinic, apoi pe negustorii Dumitru şi Stanca, binefăcători ai lăcaşului. În registrul superior sunt înfăţişaţi, în două medalioane, Sfântul Ierarh Calinic şi domnitorul Barbu Dimitrie Ştirbei.

Pe iconostas, în centru, destul de atipic, este pictată scena Încoronării Maicii Domnului, de-a dreapta şi de-a stânga ei înşirându-se cele două registre tradiţionale: al apostolilor, în partea superioară, şi al prăznicarelor, în cea inferioară. Pe zidurile lăcaşului sunt înfăţişate îndeosebi portrete de sfinţi executate cu şablonul la ultima refacere a picturii, astfel încât nu prea există diferenţe de fizionomie care să-i individualizeze.

Actualele icoane împărăteşti, în număr de şase, sunt realizate în manieră realistă, de fraţii călugări Constantin şi Florea, de la Mănăstirea Frăsinei, la anul 1852. Patru dintre aceste icoane se află pe iconostas, iar două pe peretele estic al pronaosului.

Tradiţia locală reţine că Sfântul Ierarh Calinic ar fi dăruit Mănăstirii Popânzăleşti, cu ocazia sfinţirii sale din anul 1853, o icoană a Maicii Domnului, făcătoare de minuni, împodobită cu o salbă de galbeni. Acest sfânt odor, împreună cu multe altele pe care le-ar fi deţinut lăcaşul, au fost în timp înstrăinate, pierzându-li-se definitiv urma.

În timpul episcopilor râmniceni Filaret şi Chesarie, se pare că vatra monastică de la Popânzăleşti devenise un centru de desfacere a cărţilor bisericeşti tipărite la tipografia Episcopiei Râmnicului, fapt ce a condus la îm-

bogăţirea lăcaşului cu valoroase cărţi de cult, dispărute şi ele în anii de prigoană. *Catagrafia* preotului Ion Popescu Cilieni, din anul 1943, inventaria printre bunurile de preţ ale Mănăstirii Popânzăleşti: „patru icoane împărăteşti cu trei coroane de argint, un ipac (tron) arhieresc, cărţi româneşti: Minee, Evanghelii, un Apostol, o Psaltire, un Penticostar, un Octoih".

Mănăstirea refăcută de Sfântul Ierarh Calinic a deţinut în tezaurul ei şi un potir de argint gravat cu numele „Elisabeta egumena", provenit din scurta perioadă când aşezământul a funcţionat ca mănăstire de maici. Preţiosul jilţ arhieresc al Sfântului Calinic, amintit şi în *Catagrafia* preotului Ion Popescu Cilieni, se află şi astăzi în biserică.

Cadrului natural al ctitoriei lui Hamza Popânzălescu i-a fost hărăzit să aducă încântare sufletească, în epoci diferite, la doi dintre înalţii ierarhi ai Olteniei, până într-atât încât fiecare dintre ei, în anii păstoririi, a contribuit decisiv la renaşterea vieţii monastice de aici. Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, ctitorul de la anul 1853 al mănăstirii, impresionat de frumuseţea neobişnuită şi de pacea locului, obişnuia să se reculeagă la Popânzăleşti, iar mitropolitul Nestor Vornicescu, la a cărui propunere, Popânzăleştii au redevenit după 128 de ani mănăstire, a aflat în acest loc o oază de reculegere şi de inspiraţie, scriindu-şi, în ultimii ani vieţii, aici, patru dintre operele sale.

